

Ivo Ficović

Arhiv Hrvatske, Zagreb,
Marulićev trg 21

DUBROVAČKO KAZALIŠTE U DOBA FRANCUSKE OKUPACIJE

UDK 940:792 »DUBROVNIK«

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15. 2. 1989.

Francuske okupacione vlasti su odlučile da dvoranu Velikog vijeća Dubrovačke Republike preurede u kazalište. Po maršalu Marmontu, kojemu je Napoleon dodijelio titulu Vojvode od Dubrovnika (Duc de Raguse), kazalište je nazvano Vojvodsko kazalište (Théâtre Ducal). U radu se prvi put daje detaljan opis ovog kazališta koje je bilo u upotrebi do 1817. god. kada je požar uništio cijelu zgradu Velikog vijeća.

Napoleonov maršal Marmont,¹ vrhovni zapovjednik u Dalmaciji, odlikovao se vrlinama koje su odudarale od klasične predodžbe vojnika. Resila ga je širina pogleda, otmjenost, finoća i izraziti smisao za duhovnu kulturu.² Odgojen u tradiciji francuskog prosvjetiteljstva i revolucije u sebi je sjedinio odlike vojnika i ljubitelja kulture. Kao čelna figura francuske okupacione vlasti i u Dubrovniku je inicirao i pomagao nekoliko značajnih kulturnih pothvata. Tako se od 1808. u reformiranom

¹ U pripremi ovog rada posebno mi je bila dragocjena pomoć koju su mi pružili: dr Zdravko Šundrica, prof dr Gabrijela Vidan, dr Miho Demović i prof dr Bogumil Hrabak.

² J.(ean) D.(ayre): Le théâtre à Raguse sous le régime français, Annales de l'Institut français de Zagreb, 5e année, Nos 16—17, janvier-juin 1941, p. 95—98. Prethodno je članak objavljen na hrvatskom u Obzoru, 1. 10. 1940.

dubrovačkom liceju predaje novi predmet: »ilirski« jezik. Prvi put u povijesti hrvatski jezik postaje školski predmet. Iste godine ravnatelj liceja, Francesco Maria Appendini, izdaje gramatiku »ilirskog« jezika. Knjiga je posvećena Marmontu koji je bio njezin inicijator i financijski pomogao njezino izdavanje. U gramatici se Appendini, polazeći od dubrovačkih izvora, bavi štokavskim narječjem koje će kasnije postati norma književnog jezika. Naš istaknuti lingvist, Milan Rešetar, smatra da je Appendinijeva gramatika »možda najbolja među starijim gramatikama našeg jezika«. Doživjela je u Dubrovniku još dva izdanja: 1828. i 1839. U dubrovačkoj tiskari Francesca Martecchinia, gdje i Appendinjeva gramatika, štampan je 1810. završni dio Stullijeveg rječnika. Taj treći dio, podijeljen u dva sveska s ukupno 1700 stranica, objavljen je pod naslovom: Vocabolario italiano-illirico-latino. Marmont je pomogao Joakimu Stulliju da ovaj »najveći rječnik u povijesti naše starije leksikografije« sretno privede kraju. 1808. dodijelio mu je 100 dubrovačkih dukata i ujedno odredio da mu se svake godine iz općinske blagajne isplati 300 dubrovačkih dukata za troškove oko »Vocabolaria«. Uvođenje hrvatskog jezika kao školskog predmeta, izdavanje Appendinjeve gramatike i Stullijeveg rječnika značajni su događaji naše kulturne povijesti. Predstavnici francuske vlasti ove događaje iniciraju, podržavaju i financijski pomažu.

Kazališna tradicija u Dubrovniku je vrlo stara. Njezini počeci se gube u prošlosti, u okrilju crkvenih obreda i svečanosti. Kasnijeg datuma su profane predstave pod vedrim nebom ili u palačama plemića i bogatih pučana. Priredivale su se prigodom blagdana ili obiteljskih svečanosti. Izvodile su ih domaće družine koje su se okupljale i njegovale ovu vrstu zabave. Strane družine nisu bile rijetki gosti. Kazališna zgrada, iako je kazališni život intenzivan, ne postoji u Dubrovniku do konca 17. stoljeća. Odlukom vlade 1682. staro spremište brodova, Orsan, adaptira se u prostor za predstave. Ovaj prvi dubrovački teatar trajao je preko 100 godina dok ga, 1806, francuske okupacione vlasti nisu pretvorile u vojnu pekaru. Pretvarajući kazalište u pekaru Francuzi nisu ni pomišljali da dokinu kazališni život u Dubrovniku. Naprotiv, Marmont je baš novim kazalištem htio obilježiti svoju epohu i zato je tražio jedan reprezentativan prostor u gradu. Konačno, kada je 31. 1. 1808. donio dekret o ukidanju Dubrovačke Republike, lijepa dvorana u gotičkoj palači Velikog vijeća gubi svoju izvornu namjenu i Marmont odlučuje nju pretvoriti u kazalište.

Radovi na njezinom preuređenju počeli su koncem siječnja 1809.³ Dvorana je bila duga 80 stopa (nešto više od 26 m) i visoka 25 stopa (8,25 m). Širina od 30 stopa (nešto ispod 10 m) nije bila baš idealna za novu namjenu. U prostoriji ovih dimenzija trebalo je postaviti scenu,

³ Historijski arhiv Dubrovnik, Acta gallica, 1809., fasc. I, nr. 328: Mémoire sur les travaux du théâtre, 11. 6. 1809.

parter i lože. Budući je dvorana trebala poslužiti i za plesne zabave, parter i scena su morali biti pomični. Trećina dužine, oko 8,5 m je odvojena za pozornicu, koja je imala uobičajeni izgled s kulisama, svijećnjacima i zavjesama u pozadini. S prednje strane na postavljenom luku dizao se i spuštao zastor. Najviše je posla bilo oko izrade loža. Iznad partera, u obliku potkove, podignuta su dva kata. Lože su se oslanjale na 12 jakih greda koje su donjim krajem bile uglavljene u svod donje prostorije, a gornjim dijelom u krovu. Na mjestima gdje nije bilo donjeg svoda učvrstilo se konstrukciju posebnom armaturom. Budući su ove grede bile masivne, trebalo ih je ukrasiti i maskirati da ne nagrde izgled dvorane. Prednji dio im je zaobljen, jedan dio su zaklanjale ograde loža, a dio iznad ogradâ oblikovan je u stupove. Prvi niz stupova, koji su se izdizali iz partera i koji su bili najdulji, imao je dorske kapitule, drugi niz na prvom katu loža imao je komponirane kapitule, a treći niz, na drugom katu, činili su najkraći stupovi s jonskim kapitelima. Kapiteli su bili vrlo pažljivo izrađeni-majstorsko djelo trojice domaćih duborezaca. Budući je dvorana bila dosta uska, lože su bile široke samo 4,5 stope (manje od 1,5 m). Zbog toga na ložama nije bilo zadnjeg zida, a umjesto stolica imale su dva reda klupa. Iza loža ostavljen je uski hodnik za prolaz. Gornji obrub loža je obojen kao friz u nebesko plavoj boji. Na prvom katu ograde loža su obojene u kvadrate s crvenom podlogom na kojoj su jednobojne slike u crno-bijeloj maniri. Između svake četvorine je naslikan Amor. Ograda na drugom katu oslikana je kao arabeska, također u crno-bijeloj maniri. Niz dasaka oslikanih resama, vijencima i zavjesama trebao je krasiti razmak između stupova u gornjem dijelu loža. Međutim, zbog nedostatka novca nije izveden. Stara dvorana je imala divan kazetirani strop s bogatom reljefnom dekoracijom debljine preko 10 palaca. Nažalost, zbog nosivih greda koje su se morale učvrstiti za krov, stari strop je pretrpio tolika oštećenja da ga se moralo potpuno srušiti. Kazete su porazbijane, oštećene i napravljeno je nebo s ornamentiranim parcelama. Konačno, kao najlakši dio posla, ostala je konstrukcija partera. Da bi se kazalište moglo pretvoriti u plesnu dvoranu, parter i glavina pozornice su tako konstruirani da se mogu lako maknuti ispod loža. Rasvjetu su davali svijećnjaci na pozornici, kulisama i iznad orkestra. U sredini same dvorane visio je također luster sa svjetiljkama.

Kapacitet sale je bio 764 mjesta, od toga u ložama 264 mjesta, a u parteru 300 sjedećih i 200 stajaćih.⁴ Adaptacija dvorane izvršena je u

⁴ Projekt kazališta se postepeno modificirao. Prvotno Marmontova zamisao je bila montiranje samo partera i pozornice. Međutim, od toga se moralo odustati zbog dubrovačkog običaja da žene sjede u ložama, a ne zajedno s muškarcima u parteru. Osim toga bila je potrebna i centralna loža za Marmonta. Zato je ideja generala Clausela bila podizanje galerije u dvorani. I od ove se ideje odustalo jer bi dvorana više nalikovala na »crkvicu s tribinama, nego na salu za priredbe«. Zbog 8 m visine udaljenost između galerije i stropa bila bi prevelika. Konačno se pristupilo izradi dvaju katova loža.

prvoj polovici 1809, od siječnja do travnja. Sačuvani su i troškovnici. Budući je ovo kazalište zamišljeno kao značajni objekt francuske epohe, o njegovoj je izgradnji posebno vodio računa Marmont. Po njemu se ovo kazalište nazivlje: Théâtre ducale (Teatro ducale) — Vojvodsko kazalište. Naime, 1. 3. 1808, Napoleon je Marmontu dodijelio nasljednu titulu: Vojvoda od Raguse. Ovaj prostor je služio svojoj svrsi sve do požara 1817. Nakon toga kazališne predstave se održavaju u kući Vlada Gučetića u Zuzerinovj ulici. Novo kazalište je izgrađeno od 1860.—1864. na mjestu stare vijećnice i Orsana. To je današnje kazalište »Marina Držića«, odnosno nekadašnje Bondino. Unutrašnjost prvog kazališta u Orsanu, kazališta u Zuzerinovj ulici i Bondinog obrađena je u literaturi. Međutim, izgled Marmontovog teatra do sada nije opisan.

Uporedo s uređivanjem novog kazališnog prostora išla je i akcija angažiranja kazališne trupe i uređenja prostora za njezin smještaj u Dubrovniku. Nastavilo se s ranijom tradicijom, koja je prevladavala osobito u drugoj polovici 18. st. kada su u kazališnom životu Dubrovnika glavnu riječ imale talijanske profesionalne glumačke družine. Tako je i sada trupa »La società di Virtuosi« s impresariom Girolanom Donatim iz Zadra u Dubrovnik. Zbog ratnih prilika kasnili su s dolaskom, a 17. ožujka 1809. upućen im je brod iz Dubrovnika da ih prihvati u Stonu. Dolazak i smještaj družine u Dubrovniku financirao je Marmont. Tadašnji vršilac dužnosti načelnika dubrovačke općine, Sabo Đorđić, morao je nadzirati uređenje Fontica-žitnice u prostor za smještaj kazališne trupe. Prva predstava u novom kazalištu održana je 8. travnja. U izvori-ma se spominju samo dva naslova od cijelog repertoara te sezone: Pamela nubile i Teresa e Claudio. Nakon predstave često se igrala lutrija: četvrtina prihoda je pripadala trupci, a tri četvrtine su odvajane za dubrovačku sirotinju. Publika nije bila disciplinirana, za vrijeme predstave dobacivala je glumcima i žamorila. Zbog toga je općinski redar stavio oglas na vrata kazališta koji je opominjao publiku na dolično ponašanje. Sâm Marmont je od družine naručio 20 predstava, a za četiri naslova je posebno želio da se ne izvode dok on ne stigne u Dubrovnik. To su: Le convenienze teatrali, La scelta della sposa, Il matrimonio segreto i L'amico dell'uomo. Pristup na te predstave mora biti besplatan. Garagninu je Marmont dao posebne upute o organiziranju besplatnih predstava. Za njih će se slati pozivi. 70 ulaznica je Garagnin direktno dijelio, a ostale je općinska uprava dijelila stanovništvu, kako bi »svatko mogao uživati u zabavi koju priređuje Vojvoda od Raguse«. Uspjesi Napoleonove vojske saopćavali su se s pozornice i obilježavali posebnim svečanostima u teatru. Teatro ducale-taj najvažniji Marmontov projekt u Dubrovniku-postao je centar javnog života. Vjerojatno ima dosta isti-

Daljim planovima, koji nisu nikada realizirani, trebalo je probijanjem zidova proširiti prostor u ložama, a konstrukcija novog stubišta i ulaza odvojila bi Dvor (rezidenciju Marmonta) od teatra.

ne u tvrdnji da u masi gledalaca nije bilo vlastelina. Kroz stoljeća ta dvorana je bila mjesto sastanaka Velikog vijeća Dubrovačke republike. Taj zbor svih punoljetnih plemića, pod predsjedanjem kneza, bio je vrhovna instanca vlasti. Na ulazu u dvoranu vlastelu je dočekivao natpis: Obliti privatorum publica curate. Marmont je taj natpis čitao u duhu novih shvaćanja o prvenstvu općih nad posebnim interesima pa je dvoranu otvorio svima. Taj njegov revolucionarni potez ujedno je bio i udarac osvajača kojim uništava glavne stupove suvereniteta pokorene zemlje. Malo vijeće i Vijeće umoljenih Marmont je izričito dokinuo svojom dekretom od 31. siječnja 1808, a udarac Velikom vijeću dao je pretvarajući njegovu palaču u svoj teatar. Teatro ducale će pratiti sudbinu svoga začetnika. Prva sezona je okončana 5. srpnja 1809. To je ujedno bila i najuspješnija sezona ovog novog kazališta. Pothvat s kazalištem je sjajno krenuo, posao je bio unosan za glumačku družinu, pa 3. lipnja Marco Battagel, prvi violinist i dirigent, upućuje molbu da mu se odobri organizacija trupe za slijedeću sezonu.⁵ Garagnin mu izdaje zatraženo odobrenje za sezonu jesen 1809/proljeće 1810. Općinsko vijeće je to pokušalo spriječiti. Svoj stav je obrazložilo bijednim stanjem dubrovačkih obitelji. Zabava ovakve vrste opterećuje kućne budžete pa bi ova loša navika (predstave s lutrijom) mogla gurnuti u propast mnoge obitelji. Do tada se u Dubrovniku uvijek pazilo na razumno gospodarenje i postojale su posebne odredbe protiv luksuza. Možda je ovo bio iskreni stav općinskih otaca, a možda i pokušaj sabotiranja Marmontovog teatra koji je osim kulturno-zabavne imao i ulogu propagiranja nove vlasti.

Ratne neprilike onemogućuju redovan početak naredne sezone pa Marco Battagel stiže u Dubrovnik s družinom tek u prosincu i prvu predstavu imaju 26. 12. 1809. Družina više ne uživa nikakvih subvencija, a za svaku predstavu obavezna je tražiti dozvolu. Uz teatar Battagelu je dozvoljeno da u obližnjoj prostoriji otvori kavanu. Za predstave i tombolu odobrenja je tražio Zinelli, upravitelj glumačke družine (Capomico). Iz molbi se mogu utvrditi dva naslova koja su izvedena u Dubrovniku u prvoj polovici 1810.: Giudizio di Salamone i Il sacrificio di Abram. Općinske vlasti nisu odobrile da se te predstave održavaju petkom.⁶

Izgleda da su vodeći impresariji u Dalmaciji bili Vincenzo Ludovisi i Valentino Rossi. Imali su i dokument o svojoj »nadležnosti« za čitavu Dalmaciju. Tako Rossi već u siječnju 1810. traži odobrenje za dovođenje trupe u Dubrovnik. Uz molbu prilaže i plakat komične opere La vedova contrastata koja se izvodi u Zadru te sezone. Na plakatu kao dirigent i prvi violinist upisan je Marco Battagel, dubrovački impresario. Slije-

⁵ Garagnin je podmirio odmah troškove družine. Manje sreće imali su učesnici (civili) u radovima na adaptaciji dvorane. U više navrata traže da im se plati utrošeni materijal. Odgovoreno im je: kad u blagajni bude novaca.

⁶ Dozvolu za jednovječernji vlastiti program tražila je Teresa Zinelli, žena (?) upravitelja družine. U siječnju neki Luigi Gaidoni traži i dobiva odobrenje za jednu muzičko-scensku priredbu komičnog karaktera.

deću sezonu pokušao je dobiti u Dubrovniku Rossijev kompanjon Ludovisi, ali prednost je data Battagelu koji je ove sezone, uzaludno očekujući Marmonta u Dubrovniku, na gubitku od 4000 franaka.⁷ Battagel će stići u Dubrovnik 20. 11. 1810. s novom trupom od 17 članova (prethodna je brojila 22). Interes gradske uprave i viših vlasti za kazalište potpuno je splasnuo. Battagel je prepušten sebi i svojim gubicima. U sporu je s nekim članovima ranije trupe jer ih još nije isplatio. Već spomenuti Vicenzo Ludovisi pokušava dobiti sezonu proljeće 1812. U njegovoj družini je 7 opernih izvođača i balet. Nudi ukupno 40 izvedbi dviju opera i šest farsa. Unaprijed traži 200 dukata i osiguran smještaj. Međutim, nema tragova o djelovanju ove trupe u Dubrovniku. Među dokumentima iz 1812. nalazi se spis u kojem Dubrovčanin Toma Restić želi dovesti jednu trupu pa traži da mu se dodijeli na korištenje Teatro ducale. Restić se ranije javlja kao zastupnik odsutnog Battagela s njim je surađivao i imao iskustva s kazališnim trupama. Međutim, od pokušaja se nije išlo dalje. Tako se Teatro ducale pomalo gasi. Austrija je, okupiravši Dubrovnik, 1814., zabranila korištenje tog kazališta. Nije mi poznato da li je ta zabrana ostala na snazi sve do 1817. kada je zgrada izgorjela.⁸

Marmontov Teatro ducale je imao određenog značaja u kulturnom životu Dubrovnika. Repertoar je bio sastavljen od komičnih opera, muzičko-scenskih farsa i drama s biblijskim motivima. Balet je bio integralni dio muzičkih predstava. Repertoar i izvođači su bili talijanski. Compagnie comiche su gostovale u pojedinim mjestima koja su im osiguravala kazališni prostor i smještaj. Priredbe su bile pretežno glazbene s komičnom fabulom. Ovaj oblik kazališnog života Francuzi su zatekli na našim stranama, on je bio u modi od druge polovice 18. stoljeća. O kvaliteti izvedaba nemamo podataka pa je o tome teško govoriti.

Dubrovčani su dobro poznavali tekstove Molièrea. Početkom 18. st. oni su prevedeni i adaptirani na lokalne prilike. Te preradbe Molièrea dobro su nam poznate kao »frančezarije«. Paradoksalno je, iako shvatljivo, da u doba francuske okupacije, u Marmontovom kazalištu nema traga francuskim klasicima. Gostujuće družine njeguju talijanski repertoar i nije im ni mogla biti poznata dubrovačka obrada francuskih tekstova.

⁷ Nije jasno što je bilo s kavanom uz teatar jer u travnju neki Giacomo Mani moli odobrenje za vođenje lokala, ali ga Garagnin odbija jer se očekuje Marmont i generalni guverner pa će ti prostori uz Dvor biti potrebni.

⁸ Podaci su prikupljeni iz fonda Acta gallica koji se čuva u Historijskom arhivu u Dubrovniku. Za ovaj rad korišteni su slijedeći dokumenti: iz godine 1809., fasc. I, nri. 162, 190, 242, 243, 328, 329, 340, 365, 371, 372, 517, 546, 596, fasc. X, nr. 299 fasc. XVI, nri. 67, 68, 108, 180, 207, 219, 346, 464, fasc. XVII, nr. 79; iz godine 1810., fasc. I, nr. 11, fasc. XIV, nri. 8, 14, 105, fasc. XVI, nri. 6, 14, 15, 16, 22, 23, 26, 33, 41, 44, 46, 48, 54, 76, 87, 105, 198, 233, 362; iz godine 1811., fasc. VIII, nri. 8, 243, 2434, 3552, 4385; iz godine 1812., fasc. VIII, nr. 4.

LITERATURA:

- 1 Vinko Foretić: Povijest Dubrovnika do 1808., Drugi dio, Od 1526. do 1808., Zgreb 1980.
- 2 Jean Dayre: Le théâtre à Raguse sous le régime français, Annales de l'Institut français de Zagreb, 5e année, nos 16—17, janvier juin 1941, p. 95—98.
- 3 Zdravko Sundrica: O osnivanju i radu dubrovačke općine 1808. godine, Dubrovnik (časopis), 2, 1965.
- 4 isti: Dokumenti o osnivanju dubrovačke općine, Arhivski vjesnik, IX, 1966, str. 111—127.
- 5 Ivan Pandžić: Francusko-hrvatski kulturni odnosi, Dubrovnik (časopis), 5, 1983, str. 27—38.
- 6 Hamdija Hajdarhodžić: Stara dubrovačka kazališta, Naše more, XIII, 4—5, 1966, str. p. 199—202.
- 7 Nada Beritić: Iz povijesti kazališne i muzičke umjetnosti u Dubrovniku, Anali Historijskog instituta JAZU, II, 1953.
- 8 Zlatko Vince: Putevima hrvatskoga književnog jezika, Zagreb 1978.

Summary

DUBROVNIK THEATRE IN THE TIME OF THE FRENCH OCCUPATION

The French occupation authorities decided to turn the hall of the Great Council of the Dubrovnik Republic into a theatre. The theatre was named The Duke's theatre (Théâtre Ducal) after Marshal Marmont Napoleon presented with the title Duke of Dubrovnik (Duc de Raguse).

In this work we find for the first time a detailed description of the theatre that remained in use until 1817. when a fire burst out and burned down the entire building of the Great Council.

Dubravko Pajalić translated the summary into English